

3. Грошовенко, О. П. Формування світоглядно-екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О. П. Грошовенко // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, М. Яворська-Вітковська, В. І. Шахов. - Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. - Випуск 5. - С. 279-283
4. Концепція екологічної освіти в Україні // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>
5. Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні. Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1995. – № 14, 1-32. – К. : Освіта, 1995. – 32 с.
6. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник : монографія / Н. В. Лисенко. – Івано-Франківськ, 2007. – 626 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 року № 462 — Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/
8. Скуратівський В. Берегиня / В. Скуратівський. – К. : Радянський письменник, 1987. – 280 с.
9. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 т. Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 7-279.
10. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників / З.П. Плохій. – К. : Редакція журналу — Дошкільне виховання, 2002. – 173 с.
11. Пустовіт Г. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті / Г. Пустовіт // Шлях освіти. – 2002. – № 3. – С. 2-7.
12. Stahova I. The developing of the child creativity by means of ecological and projecting activities // Psihopedagogia Copilului : Child Psihopedagogy Journal (Romania) – 2015. – № 14. – S.45-53
13. Толстоухов А.В. Людська особистість за доби глобалізації: імперативи та перспективи / А. В. Толстоухов // Психологічна і педагогічна науки в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. – Т. 2 : Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. – К. : Педагогічна думка, 2012. – С. 278–289.

ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ

Н.Любарська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

EMOTIONAL SPHERE OF PRESCHOOLER'S INDIVIDUAL: DEFINITIVE ANALYSIS

N.Lyubarska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті здійснено аналіз поняття емоційної сфери особистості. Визначено структуру емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку.*

***Ключові слова:** емоції, емоційна сфера дошкільника, структура емоційної сфери.*

***Abstract.** The article analyzes the concept of emotional sphere of individual. The structure of the emotional sphere of the senior preschool age children is determined.*

***Keywords:** emotions, emotional sphere of preschooler, structure of emotional sphere.*

Сьогодні, як ніколи раніше, соціально затребувана особистість із широким світоглядом і високою культурою, здатна до гармонійних стосунків з людьми, реалізації свого природного потенціалу. Оволодіння особистістю загальнолюдськими цінностями неможливе тільки на рівні усвідомлення. У цьому процесі активну роль відіграють емоції. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і дошкільної практики суттєвого значення набуває проблема виховання духовної культури особистості та її важливої частини – емоційної культури.

Вивчення і аналіз наукових джерел засвідчив, що розуміння сутності поняття «емоційна сфера» ґрунтується на з'ясуванні специфіки його провідних категорій та осмисленні фундаментальних наукових положень про особистість як систему, що розвивається (Л.Виготський, О.Леонтьєв, О.Рубінштейн). Проведене теоретичне дослідження показало, що з поняттям «емоційна сфера особистості» тісно пов'язані такі поняття, як

«емоційна культура», «емоційність особистості», які деякими науковцями розглядаються як синоніми.

Оволодіння особистістю загальнолюдськими цінностями неможливе тільки на рівні усвідомлення. У цьому процесі активну роль відіграють емоції. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і шкільної практики суттєвого значення набуває проблема виховання духовної культури особистості та її важливої частини – емоційної культури. Так, М.Боритко емоційну культуру особистості визначає як процес творчої самореалізації, сукупності духовних й матеріальних цінностей, специфічного способу людської діяльності, як середовище, в якому зростає особистість.

Формування емоційної культури дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку відбувається на базі зародження і розвитку у неї рефлексії, емоційного передчуття, становлення внутрішнього плану дій, довільної поведінки і змін в орієнтації на соціальні норми, спричинених включенням у нові соціальні стосунки. Таким чином, особливості емоційного розвитку дитини: вдосконалення вмінь визначати емоційний стан іншої людини, інтелектуалізація переживань і формування елементарної саморегуляції поведінки (І.Бех, Л.Божович, В.Вілюнас, О.Запорожець, О.Кононко, П.Якобсон, А.Щетиніна) вказують на сенситивність даного періоду для виховання і розвитку емоційної сфери.

Безпосередньою теоретико-методологічною базою для розкриття поняття «емоційність особистості» стали погляди Б.Теплова, В.Небиліцина, ідеї цих вчених були покладені в основу вивчення емоційності. Дослідження її стійких якісних особливостей (знаку та модальності домінуючих емоцій) знайшли своє відображення у низці робіт, де емоційність вивчалась у співвідношенні з саморегуляцією діяльності (І.Пацявічус), з когнітивними властивостями особистості (О.Палей), з широким спектром особистісних характеристик (В.Пінчук). Сучасні дослідження емоційності, здійснені під керівництвом О.Саннікової, трактують її як системоутворюючий фактор у структурі особистості і виявляють певні особливості психічної організації осіб з різною емоційною диспозицією (О.Сергеєва, О.Кисельова, І.Бринза).

З опорою на значну кількість досліджень емоційність розглядається нами як стійка інтегральна властивість особистості, яка характеризує знак, модальність та динаміку її емоцій і почуттів. Структура емоційності у контексті даного дослідження визначається двома характеристиками:

- якісними (знак та модальність домінуючих емоцій)
- динамічними (легкість виникнення, сила, інтенсивність, глибина і тривалість емоційного переживання)

Якісні характеристики емоційності представлені емоціями чотирьох модальностей: радості, гніву, страху та журби (В.Небиліцин, О.Ольшанникова, І.Пацявічус, О.Саннікова). Серед основних динамічних параметрів емоційності виділено емоційну збудливість, інтенсивність емоцій, їх тривалість (емоційну лабільність – ригідність), емоційну стійкість. Емоційна збудливість розглядається як виражена готовність людини емоційно реагувати на значущі для неї подразники, інтенсивність емоцій – як глибина емоцій або сила почуттів. Емоційна лабільність характеризується як швидка та достатньо різка зміна емоцій і почуттів, яка проявляється у тому, що людина швидко реагує на зміну ситуацій, обставин і партнерів, вільно «виходить» з одних емоційних станів та «входить» в інші. Емоційна ригідність трактується як своєрідна «в'язкість» емоцій, застрягання особистості на певних емоційних переживаннях. Емоційна стійкість особи визначається за ступенем впливу емоцій на ефективність її діяльності.

Різні форми переживання почуття – емоції, афекти, настрої, стресові стани та почуття - утворюють емоційну сферу особистості, яка являється одним з регуляторів поведінки людини та пізнання, вираженням складних відносин між людьми [10].

Емоційна сфера - явище складне, багатогранне, що відображає поліфонію як самої особистості, так і її взаємодії з багатством навколишнього світу. Основу емоційної сфери складають безпосередньо емоції, почуття, потреби. Будучи первинними формами

«психічного життя» (Л.Божович), емоції виконують ідеаторну (охоронну) функцію, а також слугують містком в переході зовнішніх впливів в особистісний зміст.

В структурі емоційної сфери Л.Божович виділяє сенсорну систему, яка забезпечує взаємодію особистості з оточуючим світом через звуки, зорове сприймання, кінетичні і тактильні відчуття. Саме через сенсорну систему відбувається розвиток і збагачення емоційного досвіду дитини [1].

Емоційний досвід можна визначити як змістову характеристику емоційної сфери особистості, яка включає не лише позитивні і негативні емоції, а й увесь спектр відтінкових станів і почуттів. Функціонування всієї структури емоційної сфери забезпечується рядом внутрішніх емоційних механізмів:

- «Я тут!»- емоційний настрой;
- емоційне реагування;
- емоційна диференціація;
- емоційно-рольова ідентифікація;
- емоційне обособлення.

На основі визначення емоцій і почуттів І.Бех, Б.Додонов, О.Кононко, В.Семиченко, по-іншому розкрили сутність поняття емоційної сфери особистості. Так, за їх переконанням, емоційна сфера дитини охоплює сукупність емоцій як особливих психічних процесів і станів, пов'язаних з потребами й мотивами, а також почуття як стійкі емоційні ставлення до навколишньої дійсності та відображення емоційної сторони духовного світу особистості, що зростає [2]. Можна також сказати, що ця сфера являє собою сукупність таких психічних процесів, які виражаються у формі її переживання, ставлення до матеріальних і духовних явищ довкілля. Емоційну сферу також вважають компенсаторною сферою духовного життя особистості, оскільки вона призначена для утримування процесу життєдіяльності в оптимальному режимі й запобігання руйнівним впливам на організм, що перебуває на стадії формування. Індивідуальність людини виявляється не тільки в її фізичній і інтелектуальній своєрідності, але й у її суб'єктивному ставленні до оточуючого світу, яке в самій людині представлене в її емоційних реакціях і станах. Тому можливість адекватно виразити свої емоційні реакції і стани виступає однією з головних умов реалізації дитиною своєї індивідуальності і тим самим – розвитку її творчого потенціалу [5; 6].

Структура емоційної сфери особистості (за С.Рубінштейном) складається з трьох основних рівнів:

- рівень безпредметних емоційних явищ (настроїв) - тобто недиференційованих емоційних станів суб'єкта, які не спрямовані до якогось об'єкта;
- рівень предметних почуттів, що виникають з приводу якогось предмету - ці почуття бувають інтелектуальними (прикладом може бути почуття смішності якогось предмету), моральними, естетичними;
- рівень світоглядних почуттів, які не прив'язані до якогось предмету, а характеризують загальне відношення людини до життя (прикладом може слугувати почуття гумору, почуття трагічного, комічного).

Серед компонентів емоційної сфери людини С.Рубінштейн виділяє емоційність, емоційний досвід, емоційний тон відчуттів, ситуативні емоції, емоційні стани [14].

Емоційність людини - тобто зміст, якість та динаміка її емоцій та почуттів. Емоційний досвід людини - способи реагування, що закріпилися, ієрархізована система емоцій та почуттів.

Емоційний тон відчуттів - безпосередні переживання, що супроводжують окремі життєво важливі впливи та спонукають людину до їх збереження або усунення (інакше - бажання).

Ситуативні емоції являються суб'єктивною формою вираження ступеня задоволеності тієї чи іншої потреби, що містить оцінне ставлення до окремих умов, які сприяють або перешкоджають здійсненню діяльності, конкретним досягненням в ній, до можливих ситуацій та перспектив задоволення потреб.

Отже, за результатами аналізу психолого-педагогічних праць науковців [3; 4; 7; 8; 9; 11;12;13] визначено такі компоненти емоційної сфери старших дошкільників та молодших школярів:

- емоційні реакції, які є короткочасними й виявляються в емоційному тоні відчуттів-переживань життєво важливих впливів (бажань) і низці ситуативних емоцій як форм вираження ступенів задоволення потреб (задоволення – незадоволення, симпатії – антипатії, радості – смутку, сорому тощо);
- емоційні стани, які є тривалішими в часі та обсязі й виявляються як настрої, афект, стрес;
- емоційне ставлення, яке є довготривалою в часі сформованою якістю особистості, що виявляється в пристрастях як домінуючих стійких почуттях або у стійких почуттях до матеріальних і духовних об'єктів як вищого рівня розвитку емоцій.

Таким чином, враховуючи викладене, під емоційною сферою дітей старшого дошкільного віку ми розуміємо особистісне утворення, що репрезентується осмисленістю емоцій, ареалом переживань, усталеною орієнтацією особистості в процесі індивідуальної життєдіяльності на загальноприйнятні способи їх вираження. У її структурі визначено:

- когнітивний компонент (сукупність уявлень і знань про базові емоції, їх експресію, соціально прийнятні способи прояву емоцій, їх роль у встановленні гармонійних взаємин);
- ціннісний компонент (зацікавленість емоційним аспектом життя, зокрема власною та емоційною сферою інших людей, прагнення орієнтуватися у власних проявах емоцій на моральні норми);
- діяльнісний компонент (вміння використовувати соціально прийнятні та схвалювані способи прояву емоцій).

Список використаних джерел:

1. Божович Л.І. Проблеми формування особистості / Під ред. Фільдштейна Д.І. – М.: Видавництво «Інститут практичної психології», Вороніж: НПО «МОДЕК», 1995. – 352 с.
2. Гальперін П.Я. Введення в психологію / П.Я.Гальперін. – М.: МДУ, 1976. – 211 с.
3. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
4. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей/ О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
5. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
6. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К 1.: монография / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017. – С. 67-91.
7. Грошовенко О.П. Виховання у молодших школярів емоційно-ціннісного ставлення до природи у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського // Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського : Зб. наук. праць / За ред. Тарасенко Г.С., Поясик О.І. та ін. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – С. 125-131.
8. Демченко О.П. Суб'єктність як ознака соціальної обдарованості // Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, м.Дрогобич, 26 -27 жовтня 2017 року/ за заг.ред. Марії Чепіль. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І.Франка, 2017. – С.88-93.
9. Каплінський В.В. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності / В.В.Каплінський, Н.І.Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія. – № 48. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД». – С.13-19.
10. Лук А. Н. Емоції і почуття / А.Н.Лук. – М.: Просвещение, 1972. – 77с.
11. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: Практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП «Документ Принт», 2017. – 196 с.
12. Любчак Л.В. Соціально-педагогічні особливості розвитку емоційної сфери дитини в сім'ї //Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: Збірник матеріалів науково-

практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 4-5 квітня 2012 р.). / За ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2012 – С. 105-110.

13. Подорож країною «Людія»: Виховання ціннісного ставлення до оточуючого соціуму у дітей (з сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, зокрема – дітей з функціональними обмеженнями) засобами арт-терапії. Частина II / А.В.Хіля. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. – 44 с.

14. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології / С.Л.Рубінштейн. – М.: Учпедгиз, М.: Учпедгиз, 1946. – 495с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ж. Мамчур, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: В.І.Імбер, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF PRESCHOOLER'S COGNITIVE ACTIVITY

Z.Mamchur, second-year student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються особливості розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку у різних вікових періодах, типи пізнавальної активності. А також, визначено умови розвитку та показники сформованості пізнавальної активності дошкільників.

Ключові слова: типи пізнавальної активності, показники сформованості пізнавальної активності дошкільників.

Abstract. The article deals with the peculiarities of development of preschooler cognitive activity in different age periods, types of cognitive activity. Also, the conditions of development and indices of the forming preschool children`s cognitive activity are determined.

Keywords: types of cognitive activity, indices of the forming preschool children`s cognitive activity.

Проблема розвитку пізнавальної активності дошкільників залишається однією з найактуальніших у дитячій психології, оскільки активність – необхідна умова формування розумових якостей особистості, її самостійності та ініціативності. Активність дошкільника – «необхідна передумова загального розвитку».

В Україні існує декілька альтернативних програм виховання та навчання дітей дошкільного віку і кожна з них великої уваги приділяє саме розвитку пізнавальної активності з позицій гуманістичного підходу до кожної дитини. Гуманізм – визначення цінності іншої людини, насамперед дитини, її права на вільний розвиток та реалізацію своїх потенційних можливостей, на прожиття свого власного життя, а не чужого. Такі програми, як «Впевнений старт» [11], «Дитина» [3], «Українське дошкілля» [1] чітко висвітлюють пізнавальну активність, як один з головних чинників в розвитку дитячої особистості, розвитку її індивідуальності. Аналіз зазначених програм показав, що проблема розвитку пізнавальної активності дошкільника розглядаються в усіх розділах і здійснюються у процесі всієї освітньо-виховної роботи вихователів з дошкільнятами. В кінці кожного розділу подаються показники засвоєння програм. Кожна програма орієнтує вихователів і батьків у тому, що можуть і повинні знати та вміти діти. Особливої уваги заслуговує той факт, що ці програми відводять особливу роль у розвитку пізнавальної активності дитини, розвитку її особистості – батькам, адже вони, її перші вчителі.

У програмі «Дитина» підкреслюється, що «особистість – істота активна, яка прагне до самостійних дій, до певної незалежності, до творчої ініціативи. Це діяч, а не споглядач» [3, 13].

У всіх програмах єдина мета – різнобічний, гармонійний розвиток активної, творчої особистості, та її індивідуальності. Пізнавальна активність розглядається, як риса особистості.